

A
Weöres Sándor Centenáriumi Év
bemutatja

PSYCHÉ

„Szép távolsággoddal itt vagy”

100
WEÖRES

WEÖRES SÁNDOR CENTENÁRIUMI ÉV

A Weöres Sándor Centenárium évi év a XX. század egyik legkiemelkedőbb költőjének munkásságát helyezi fókuszba. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága feladatának tekinti, hogy az egységet veszített társadalom feloldásaként felkarol egy-egy olyan életművet a nemzeti kultúra területéről, mely precedens teremtően fejezi ki az együvé tartozás nemes értékeit.

Weöres Sándor életműve széles társadalmi kört szólít meg a filozofikus mélységeket feltáró, az élet alapvető kérdéseit boncoló lírától a gyermekversek és mondókák világáig. Weöres munkássága nemzeti értékévé érett, amely mentén a társadalom megannyi rétegződése tisztelettel felsorakozik, egyfajta egységet képviselve. Állami szervek, közintézmények, a civil szféra, megannyi intézmény és kulturális szervezet összefogásával alakult ki a centenáriumi év programja, mely kapcsán az együttműködő partnerek példaértékű módon egyesítik erőiket a programsorozat alapvető célja érdekében, mely nem más, mint a Weöres Sándor életmű minél teljesebb és minél szélesebb körű megismertetése a közönséggel. A Weöres Sándor Centenárium Évi feladata továbbá, hogy rámutasson a Weöres hagyaték kevésbé ismert elemeire, többek között a feledésbe merült drámaírói kívánság bemutatni, valamint az író utolsó pályaszakaszának egyik legkiemelkedőbb alkotását, az 1972-ben rövid egymásutánban három kiadásban is megjelent *Psyché* jelentőségét kívánság hangsúlyozni, mely alkotásból született 1980-ban Bódy Gábor, Csaplár Vilmosmal közösen írt forgatókönyve alapján a *Psyché I-III.* (I. *Psyché és Nácisz,* II. *Psyché,* III. *Nácisz és Psyché*) című film.

Udo Kier, Weöres Sándor, Patricia Adriani és Bódy Gábor a költő dolgozószobájában (© Vető János)

Patricia Adriani - Psyché

Udo Kier - Nácisz

„Nagyon örülök, hogy remélhetőleg film alakjában meg fog jelenni *Psyché*. Ez egy további aspektust fog adni *Psyché* alakjához. Nagyon sokat várok és remélek ettől a filmtől, annál is inkább, mert a film az egészet át kell, hogy értékelje a maga nyelvére, és egyáltalán nem maradhat az, mint a kinyomtatott könyvbéli alak. A film nem lehet abszolút hűséges, millió okból mindig kénytelen kissé hűtlenné lenni. Éppen ez a szükségzerű hűtlensége a filmnek, ami további aspektust tud adni, kell, hogy adjon *Psyché* alakjához és a körülötte levő férfi és nő alakokhoz, és a korszakhoz, sőt korszakokhoz, amiken keresztülhúzódik *Psyché* élete.”

*BÓDY GÁBOR BESZÉLGETÉSE
WEÖRES SÁNDORRAL EGY
KÉSZÜLŐ FILM ALKALMÁBÓL.
Filmvilág 1978. 9.sz.*

Cserhalmi György – Zedlitz báró

„AZ ÁLOM, A KÖLTÉS ZET FEHÉR GONDOLAT”

A Psyché legteljesebb, háromrészes verziójának történetéről

A Weöres Sándor *Psyché* című verses regénye alapján készült film „fantasztikus” romantikus szerelmi és történelmi vízió. A költő irodalmi leleményét, miszerint a 18. század végére álmodott, felvilágosult cigány grófnő és költő Lónyay Erzsébet képzeletbeli történetét a 19. században élt, töredékes életművű, tragikus sorsú tudós és drámaíró Ungvárnémeti Tóth László alakjához kapcsolta, a film továbbfejlesztette. A dekadens Nárcisz és a fantaszta tudós Zedlitz báró között *Psyché* élete a meg nem értettség drámája. A film az ő lázadás: én-keresése e szerelmi háromszög terében azt a szellemtörténeti hátteret rajzolja másfél évszázad történelme mögé, amelyben a magyarság kitarja bűneit a nagyvilágnak, ahelyett, hogy megkísérelné orvosolni őket. A mitologikus témájú és idejű történetet/történelmet Bódy Gábor sajátos víziókba ágyazva, látványként meséli el. Hősei az antik mitológia isteneihez hasonlóan nem öregsznek. Sorsukban végigéljük, a nárcisztikus szenvedélyben hogyan válik a nagybetűs történelem folyamán pokoli varázslattá a tiszta idea, hogyan tiportatik el a szabadság a hatalom mindent leigázni akaró, birtokló szenvedélyétől.

E százötven éves időutazás a felvilágosodástól az I. világháborúig ma sem avuló látvány-orgia. Kamera-festészet a nemzeti trikolorban úszó báltermektől a kioperált méhpolipig, Zedlitz vörös kramowi falanszterétől a szárnyas malacig, Nárcisz fénykísérleteitől a halálakor a Sztűx folyón történő átkelésig. Egyszerre „szuperfikcionális”, „bioradikális”, „foto-grafikus”, expresszionistán túlrajzolt díszletekkel (Bachman Gábor), stilizált jelmezekkel (Mialkovszky Erzsébet, Koppány Gizella), átszínezett és színét vesztett jelenetsorokkal, filmen elsőként használt lézertechnikával, a korabeli filmgyártásra nem jellemző többszínű szűrőkkel, olyan speciális effektusokkal, trükkökkel, amelyeket még nem lehetett digitális utómunkával „odatenni” (Hildebrand István). Mindennek egyszerre van populáris olvasata (látványos szerelmi történet) és (film)elméleti, bölcséleti, avantgárd jellege.

„A leglátványosabb magyar film”, a „posztmodern korszak nyitó enciklopédiája”, „érzéken koncepuális”, „heroikusan, önironikusan érzelmes” – a „leg”-ek filmje volt 1980 végén, amikor bemutatták. Ám a film sorsa is közel olyan izgalmas, mint maga a film. A *Psyché* nek ugyanis három verziója készült el. A magyar mozikban az úgynevezett kétrészes változat ment 217 percben, *Nárcisz és Psyché* címen. Locarnóban 1981-ben a film 136 percre vágott ún. export változata nyert Bronz Leopárd-díjat. A nagyközönség csak 1990. december 28-án láthatta először a megfakult állapotú ún. televíziós verziót, a legteljesebbet, amely három részben 261 perces. A tíz évre dobozba zárt verzió a moziváltozathoz képest tartalmaz egy középső, 70 perces reformkori részt, amelyet az MTV valószínűleg cenzurális okokból nem mutatott be, s ezért „lengyel verzióként” híresült el. Ebben a pozsonyi reform-országgyűlésen a magyar hazafiak amellet szavaznak, hogy megsegítik a lengyel forradalom ügyét. Amikor a filmet 1981-ben másorra kellett volna tűzni, éppen a Jaruzelski-féle szükségállapot dűlt Lengyelországban... Az egyetlen kópia eltűnt. Bódy abban a hitben halt meg 1985-ben, hogy filmjét megsemmisítették. A kópia és e középső rész filmnegatívja 1991-ben került a filmintézetbe, ahol 1998-ban hagyományos filmkópia felújítás ké-

szűlt róla. Ennek az ősbemutatója Strasbourghban, az európai örökség részét képező Euro-pália fesztiválon volt. A rekonstrukcióhoz a középső rész negatívja mellett felhasználtuk a MOKÉP-től, a forgalmazó cégtől kapott első és harmadik rész másodnegatívjait.

„Poézis és Natura”. Lila és sárga szűrőn át. Hildebrand István operatőr színbeállító képe a digitális felújítás során

A 2011-es digitális felújítás Hildebrand István operatőr vezetésével zajlott. Emlékei szerint a film gyártása idején is rengeteg nehézséggel kellett megküzdeniük. A szélsőséges látványvilágot, amely Bódy eredeti elképzelése volt, nem tudták a korabeli filmtechnikával megvalósítani, különösen, amikor 1980. őszétől a televízió is beszállt a projektbe. (A televíziós fényvilág nem bírja a szélsőségeket, nincs olyan átfogása, mint a filmlaborálásnak.) Hildebrand csak a muszterek fényelését végezte el annak idején, a végső szín- és fényértékek vágás utáni meghatározása másokra maradt a televízióban. Bódy egyik alapelve a sok közül az volt, hogy a természetben készítsenek fotográfikát. Ilyen rész többek közt Nárcisz darabjának az előadása: „az álom, a költészet fehér gondolat”. Ezért égették ki most a fényelésnél természetellenesen fehérre a szereplők arcát, a lépcsőket, a görög oszlopokat.

FAZEKAS ESZTER

A film teljes, háromrészes verziójának digitális felújítása A képek állása című 2011–2012 rendezvényt sorozat keretében valósult meg a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézetben, a Berliini Művészeti Akadémia, a Collegium Hungaricum Berlin, a C3 alapítvány és az NKA támogatásával. A restaurálási munkálatok a Magyar Filmlabor Kft.-ben készültek. Da Vinci Telecine fényelés: Hildebrand István operatőr, Kovács László colorist; digitális hangfelújítás: Pethő Gábor hangmérnök; a rekonstrukció projektvezetője: Fazekas Eszter (MaNDA).

Patricia Adriani - Psyché

PSYCHE CONFESSIOJA.

Buda, 23. Oct. Anno Domini 1814.

*Bolond Atyám hívott Psychének,
Ez harmadik kereszt-nevem.
Mindég Amor karjában égek,
A Lélek és a Szerelem*

*Külön nem váltható sohasem.
Míg másulásiban reménylek,
Hívságos forgalomban élek,
Tarka s vidám az életem;*

*S ha majdan egyszer tsendre térek,
Nem forgok többé: meg-lelem,
Hogy Szerelemre vált a Lélek
S Lélekre vált a Szerelem.*

Kedves Mr Dauman

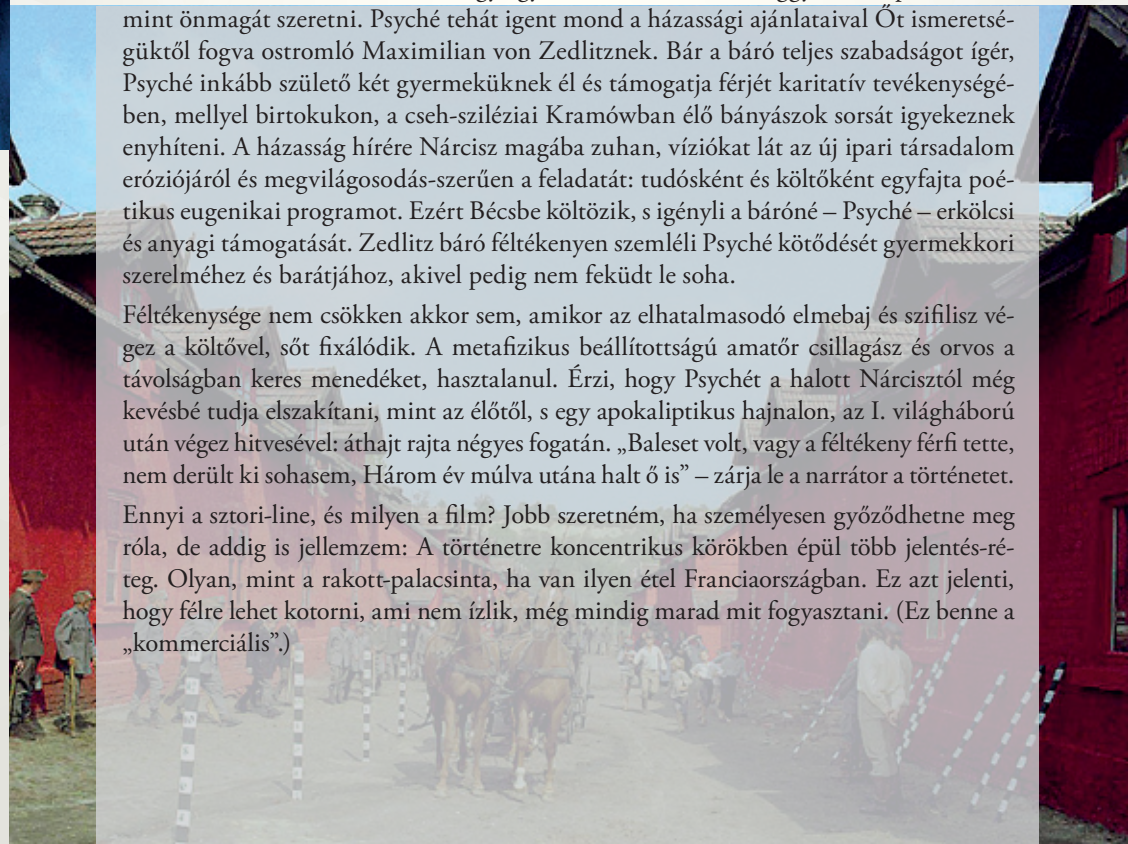
Talán érdekli, mi történik velem? Nemrég befejeződtek a Nácisz és Psyché munkálatai, ezen a héten várom, hogy megérkezzék a laborból az első „0-kópia”. A végső változat 2 db egyenként 1 óra 50 perces filmből áll. Ezek külön-külön is vetíthetők, de természetesen igazi hatásukat csak együtt fejthetik ki.

Az első részben exponálódnak a szereplők, és Psyché kalandozásait látjuk a XIX. század derekáig, vidéki kastélyoktól Bécsen át a magyar fővárosig. Míg Ő különböző férfiakat bűvöl el, köztük majdani férjét, Zedlitz bárót, költő-párja, a szifilisz Nácisz tudományos karrierre készülődik, medicinát tanul a klasszicista Pest-Budán. Így módjában áll, hogy Psyché rendellenes vérzésein segítsen: a lányt méhpolippal megoperálják, amit a film heroikus naturalizmussal ábrázol. Gyógyulását bizonyítja, hogy rövidesen teherbe esik és azt sem tudja, hogy kitől. Hogy a család jó hírére ne essék folt, titokban szüli meg magzatát. A diszkréció tökéletes, az újszülöttet elszakítják tőle, zsákba dugják, s egy lovas szán eltűnik vele a hegyek között. Ezzel ér véget az első rész (illetve egy allegorikus képsorral, amely az 1848-as elbukott függetlenségi háborúkra utal).

A II. rész elején Psychét összetört magányában látjuk viszont. Megpróbálja feldobni magát, elmegy egy bálba, de már a hódítás sem szórakoztatja. Így talál rá gyermekkori szerelmére és költőtársa, Nácisz, hogy egyszer s mindenkorra meggyőzze: képtelen más mint önmagát szeretni. Psyché tehát igent mond a házassági ajánlataival Őt ismeretségűktől fogva ostromló Maximilian von Zedlitznek. Bár a báró teljes szabadságot ígér, Psyché inkább születő két gyermeküknek él és támogatja férjét karitatív tevékenységében, mellyel birtokukon, a cseh-sziléziai Kramówban élő bányászok sorsát igyekeznek enyhíteni. A házasság hírére Nácisz magába zuhan, víziókat lát az új ipari társadalom eróziójáról és megvilágosodás-szerűen a feladatát: tudósként és költőként egyfajta poétikus eugenikai programot. Ezért Bécsbe költözik, s igényli a báróné – Psyché – erkölcsi és anyagi támogatását. Zedlitz báró féltékenyen szemléli Psyché kötődését gyermekkori szerelméhez és barátjához, akivel pedig nem feküdt le soha.

Féltékenysége nem csökken akkor sem, amikor az elhatalmasodó elmebaj és szifilisz végez a költővel, sőt fixálódik. A metafizikus beállítottságú amatőr csillagász és orvos a távolságban keres menedéket, hasztalanul. Érti, hogy Psychét a halott Nácisztól még kevésbé tudja elszakítani, mint az élőtlől, s egy apokaliptikus hajnalon, az I. világháború után végez hitvesével: áthajt rajta négyes fogatán. „Baleset volt, vagy a féltékeny férfi tette, nem derült ki sohasem, Három év múlva utána halt ő is” – zárja le a narrátor a történetet.

Ennyi a sztori-line, és milyen a film? Jobb szeretném, ha személyesen győződhetne meg róla, de addig is jellemzem: A történetre koncentrikus körökben épül több jelentés-réteg. Olyan, mint a rakott-palacsinta, ha van ilyen étel Franciaországban. Ez azt jelenti, hogy félre lehet kotorni, ami nem ízlik, még mindig marad mit fogyasztani. (Ez benne a „kommerciális”.)

Rétegek:

- kultúrtörténet, úgy is, mint „Sittengeschichte”, amely átfogja a kelet-európai polgári társadalmak karakterisztikumait, születésüktől (XVIII. sz. vége) voltaképpeni bukásukig (XX. sz. az I. Világháború végéig)
- egy archetipus, a „NÁRCISZ”-tragédia vándorlása ezen a korszakon át, és megtestesülése különböző parafrázisokban; biedermeier Nárcisz, a romantikus-nacionalista Nárcisz, a tudós, empiriokriticista Nárcisz, a szecessziós Nárcisz, az avantgarde-prefasiszta Nárcisz
- a test értelmezése a korai XIX. századi orvostudománytól a szociálbiológiáig és a thanatológiáig
- a szexualitásnak egy nem pornográf, nem-groteszk, nem is escape-ista, hanem a teljes emberi magatartáson, a fenti testértelmezésen belüli p o z í t í v bemutatása, ami szerintem a filmben – egy egész más módon – eddig csak Oshimának sikerült. (De Ő ennek szentelte az egész filmet.)

Médium-használat és nyelv:

A médium és nyelv használatában is csomó újdonság van bevezetve: speciális színes fél szűrőket dolgoztunk ki, következetesen használunk olyan idő-gyorsító effektusokat a tájképekben, amelyeket eddig csak experimentális filmek próbáltak. Az anatómiai részleteket makro felvételek gazdagítják, az agy és a vér szereplőkként jelennek meg a filmben, és egy kozmikus űr-felvételben a spermiumok úsznak a csillagok gravitációs terében. Talán mindez nagyzólásként hat az Ön számára, de ne felejtse el, hogy több mint 2 évig dolgoztam a filmen. Attól sem kell visszariadni, hogy ezek a megoldások forszírozottak lennének, bár mint minden új dolgot, biztosan ezt is elutasítják néhányan. De nem e g y e d i trükkökről van szó, hanem egy konzekvens új narrativitásról, ami eddigi experimentális filmjeiben már kipróbált és bevált megoldásokat a l k a l m a z. Végezetül a technikáról; az operatőrömet kell dicsérni (Hildebrand a francia TV-ben jól ismert név): a KODAK képviselője az első rész megtekintése után több ezer méter ingyen anyagot adott filmhez csak azért, hogy adott esetben ezt megemlítsük.

Talán már az eddigiekből kitűnik, hogy a filmem nem számíthat olyan jellegű kommersziális sikerre, mint a King Kong. De egészen biztos vagyok benne, hogy megfelelő információs háttérrel egész jól elfuthatna a legtöbb európai főváros egy-egy mozijában. Legjobb volna, ha erről személyesen győződne meg, még mielőtt a patológikus nagytmondás képe alakulna ki rólam.

Félelmem, ha van a filmmel kapcsolatban, éppen abból adódik, hogy a szemléletileg és technikailag Új elemek rövidesen a filmkészítés közkincsévé (helyeivé) válhatnak. Minthogy az új szemlélet úgy jön fel, mint eső után a giliszták, attól tartok, hogy sajátos geo-politikai helyzetemből adódóan úgy tűnhetek fel, mint önmagam epigonja, ha nem kerül időben a világ elé a filmem. Sajnos erre az idei utolsó alkalmat, a Velencei Fesztivált, úgy tűnik, már lekéstem. Ám igazán még nem aggódom, „habent sua fata libelli”.

Kedves Dauman Úr, a meghívás ténye Budapestre még mindig áll, ha másért nem, városnézés és eszmecsere céljából. Lehet, hogy Önt új terveim jobban fogják érdekelni, mint már elkészült filmem. Számomra mindenképp becses lenne, ha az a szerencse, hogy Önt ismerősemnek mondhatom, nem szakadna meg. Október közepétől egy amerikai körútra hívtak meg régi (1975-ös) experimentális filmjeimmel, különböző egyetemekre, de november végétől ismét itthon vagyok. Ettől az időszaktól eltekintve bármikor rendelkezésére állok, és levélben is készséggel válaszolok kérdéseire.

BÓDY GÁBOR 1946-1985.

Életműbemutató.

Szerk. Beke László és Peternák Miklós.

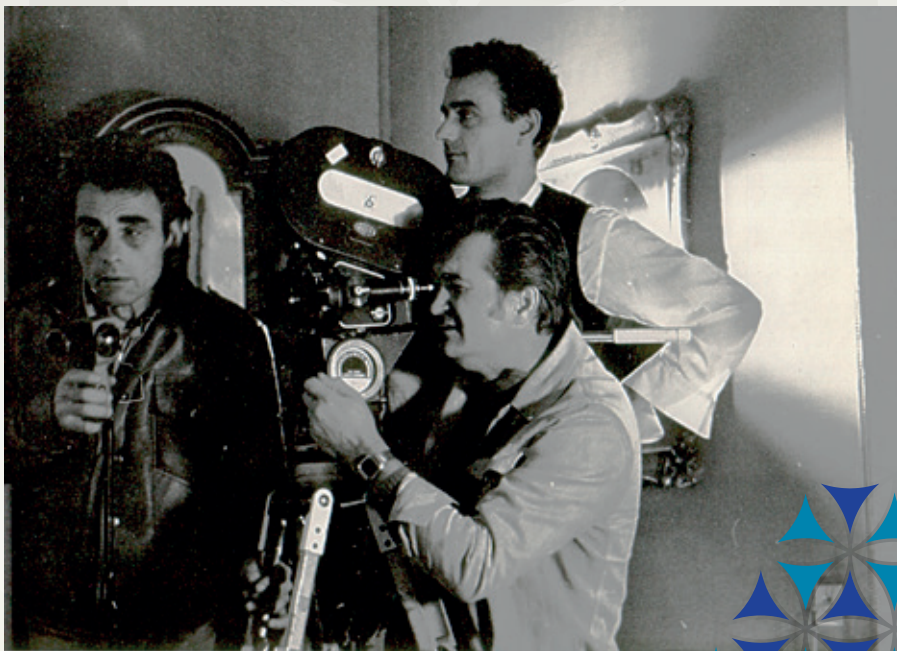
Műcsarnok - Művelődési

Minisztérium, Filmfőigazgatóság,

Budapest, 1987.

Bódy Gábor és Udo Kier

„Az igazán nagy művészet – és más módon, a giccs is, ami engem rendkívül izgat – mindig az élet banális alapkérdéseit érinti: a férfi-nő, élet-halál, test és szellem konfliktusait; s mi is ezeknek az érzeteknek a hálójában vergődünk. A neurózis, mint a huszadik század egyik népbetegsége, okait tekintve valahol ugyanebben gyökerezik. A pszichológia és a társadalomtudomány, s a művészetben az akadémia és az avantgárd voltaképpen ugyanazt kutatja, bevallva vagy bevallatlanul. A művészetnek is lehet az értelme, hogy segít szembenézni a "legbanálisabb" – megoldatlan – ügyeinkkel. Ez az egyetlen esély van – de az megvan. Ezt az esélyt próbáljuk megjátszani – a magunk módján – a *Nárcisz és Psyché*-ben.”

*A filmnyelvi kísérletektől az új-narrativitásig.
Zsugán István beszélgetése Bódy Gáborral
a Nárcisz és Psyché készítése közben.
Filmvilág, 1980/6.*

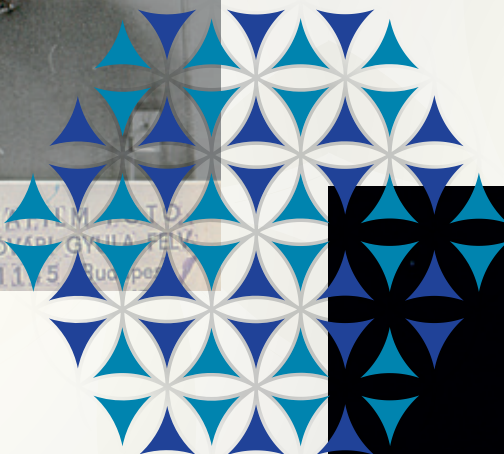
*emléke a rontással Gábor
1979. X. 25.*

Varga Imre kamera asszisztens, Hildebrand István és Bódy Gábor

„Bódy egy démonikus emberpárral játszik. Psyché és Nárcisz (Ungvárnémeti Tóth) egymás iránti, beteljesülhetetlen vonzalmából pusztító szenvedély támad bennük mindenki ellen: Psyché mindenkit megbabonáz és tönkretesz, testvér-kedvese viszont csak önmagát, és álmaiban az emberiséget. Mesebeli mitikus anti-emberek ők, akiket a rontás és szabadságvágy, értékpusztítás és világlegyőzés szelleme vezet. Ez a heroikus üresség, ez az esztétizált embertelenség olyan elemi erővel tör elő a filmből, hogy már-már a komikum határát súrolja. S talán ettől van ilyen átütő ereje.”

ALMÁSI MIKLÓS

*Mesék az értékválságról. Psyché.
Filmvilág, 1980/12.*

Pilinszky János – Kazinczy Ferenc

BEMUTATÓK:

- 1980: **December 22.** Budapest (Ősbemutató)
1981: XIII. Magyar Játékfilm Szemle, Budapest
Locarno, Nemzetközi filmhét
Figuera da Foz
Cannes, Quinzaine des Réalisateurs
Sevilla
San Francisco
Mannheim
1982: Berlin (West), Forum des Jungen Films
1983: **November 10.** Jugendklub Friedrichsfelde,
Berlin (B.G. filmjei, sorozat)
1985: Möwe, Berlin
1986: Haus der Ungarischen Kultur, Berlin
(B.G. retrospektív)

PSYCHÉ

színes játékfilm 1980-81 Hunnia stúdió, MTV. Eastmancolor, 35 mm, 1:1,66

Három verzió:

kétrészes: Nárcisz és Psyché moziverzió, 217 perc

(I. rész Psyché és Nárcisz, II. rész: Nárcisz és Psyché)

külföld számára rövidített változat: Nárcisz és Psyché 136 perc

háromrészes televíziós változat: Psyché, 261 perc

(alcímei I. Psyché és Nárcisz, II. rész Psyché, III. rész: Nárcisz és Psyché)

FORGATÓKÖNYV:

WEÖRES SÁNDOR „Psyché” c. műve nyomán CSAPLÁR VILMOS és BÓDY GÁBOR
(DOBAI PÉTER közreműködésével)

OPERATŐR:

HILDEBRAND ISTVÁN

LÁTVÁNYTERVEZŐ:

BACHMAN GÁBOR

ZENE:

VIDOVSKY LÁSZLÓ

(IDÉZETEK Pseudo-Arcadelt, Beethoven, Berlioz, Brahms, Chopin, Debussy, Haydn, Kálózdí, Kossowitz, Lakatos, Lanner, Mahler, Pártos, Podmanicky, Rózsavölgyi, Ruzitska, Schreiber, Schubert, R. Strauss, Uhrner, Dr. Weiner műveiből)

ELEKTRONIKUS EFFEKTUSOK:

SZALAY SÁNDOR

TRÜKK:

GUJDÁR JÓZSEF, NÉMETH GYÖRGY, PALLÓS LÁSZLÓ, TÍMÁR PÉTER,
VARGA IMRE

VÁGÓ:

KORNIS ANNA

JELMEZ:

KOPPÁNY GIZELLA, MIALKOVSKY ERZSÉBET

KOREOGRÁFIA:

KRISTINA DE CHATEL, MÓGER ILDIKÓ, GALAMBOS LAJOS,
(közreműködött a „STICHTING DANSGROEP KRISTINA DE CHATEL”)

GYÁRTÁSVEZETŐ:

FOGARASI ISTVÁN

SZEREPLŐK:

Lónyai Erzsébet (Psyché) PATRICIA ADRIANI (hangszinkron: Kútvölgyi Erzsébet)

Tóth László (Nárcisz) UDO KIER (hangszinkron: Cserhalmi György)

Maximilian von Zedlitz báró CSERHALMI GYÖRGY (hangszinkron: Garas Dezső)

TOVÁBBÁ:

NICOLE KAREN, FERDINÁNDY GÁSPÁR, HORVÁTH ÁGNES, GERA ZOLTÁN,
INGRID CAVEN, TÓTH ÉVA, HORNYÁNSZKY GYULA, PILINSZKY JÁNOS,
JÁNOSY FERENC, CSUTOROS SÁNDOR, DERZSI JÁNOS, FEKETE ANDRÁS,
BABETH MONDINI, ERDÉLY MIKLÓS, HAJAS TIBOR, ÚJLAKI DÉNES, BONTA
ZOLTÁN, BUCZ HUNOR, HOPPÁL MIHÁLY, KARIG GÁBOR, RAYMUND WEBER
és mások

DÍJAK:

1981

Magyar Játékfilmszemle

Kiemelt rendezői díj

(Budapest, Társadalmi zsűri)

Ernest Artaria-díj (Bronz Leopárd)

Locarno

CIDALC-díj, Figuera da Foz

Weöres Sándor

100
WEÖRES

Centenáriumi Év

„Tiszteld, ápold szűkebb és tágabb otthonodat: a családot, nemzetet, emberiséget.”

(Weöres Sándor: A teljesség felé)

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI
MINISZTERIUM